

Križevački gospodin priatelj y Patron Ivan Zakmardi: filantropska ostavština na području sjeverozapadne Hrvatske

NIKOLA OSTOJČIĆ
Mičijevac 66
HR – 48 260 Križevci
nikola.ostojcic@gmail.com

Pregledni rad
Review article

Primljeno / Received: 7. 8. 2019.
Prihvaćeno / Accepted: 31. 10. 2019.

Ivan Zakmardi Dijankovečki (oko 1600.–1667.) nepravedno je zanemaren u historiografiji, kao i u svojem rodnom kraju. U hrvatskoj povijesti 17. stoljeća istaknuo se kao jedan od utjecajnih pojedinaca jer je ostavio snažan politički i kulturni pečat na prostoru današnje sjeverozapadne Hrvatske. Premda je u historiografiji najčešće spominjan kao protonotar, važna su i njegova dobročinstva, kojima je potpomogao razvoj školstva, odgojno-obrazovnih institucija i kulture.

U članku je prikazana ostavština koja je proizašla iz Zakmardijeva filantropskog karaktera. Naime, Zakmardi je u Križevce doveo pavline s kojima je osnovao školu. U Varaždinu je pak surađivao s isusovcima s kojima je osnovao sjemenište, konvikt i zakladu. U Zagrebu je podigao žrtvenik u crkvi sv. Marka koji je kasnije preseljen u Križevce. Uz to, u Zagrebu je za potrebe gradske škole sagradio dvokatnicu na Gradecu, kao i, a u sklopu današnje Zvezdarnice, zgradu spremišta za hranu. Naposljetku, u nastojanju da im pomogne u djelovanju, križevačkim pavlinima i varaždinskim te zagrebačkim isusovcima darovao je i brojne posjede te novac. Pavlinima je pomogao i u Olimju, zahvaljujući čemu je u tom gradu osnovan pavlinski samostan. Svojim dobročinstvima Zakmardi se, dakle, iskazao kao pobornik razvoja odgoja, obrazovanja i kulture.

Ključne riječi: Ivan Zakmardi, filantropija, Križevci, Varaždin, Zagreb

1. Uvod

Ivan Zakmardi Dijankovečki (oko 1600.–1667.), osim što je ostavio neizbrisiv trag na političkoj sceni, ostao je zapamćen i kao jedan od najvećih dobročinitelja 17. stoljeća na prostoru tadašnjeg Kraljevstva (Križevačka, Varaždinska i Zagrebačka županija). Ovaj rad ne nudi prikaz Zakmardijeva političkog ili kulturnog djelovanja, kao ni širenja njegovih posjeda i rasta njegova bogatstva jer je riječ o temama od kojih bi svaka mogla biti obrađena u zasebnim studijama. Posjedi Ivana Zakmardija i njegove obitelji protezali su se unutar čitavog tadašnjeg Kraljevstva, ali i van njega. Primjerice, Zakmardi je bio i vlasnik posjeda Biskösd u ugarskoj županiji Somogy. Osim toga, težio je objedinjavanju posjeda: kupnjom novih ili zamjenom onih koje je već imao.¹ Sav svoj imetak dao je u dobrotvorne svrhe,² čime je do današnjih dana ostavio pečat u brojnim

gradovima sjeverozapadne Hrvatske, što će i biti obrađeno u ovom članku. Premda mu je to kao odvjetniku zagrebačke biskupije bilo u opisu posla, Zakmardi je bio glasoviti odvjetnik udovica i sirotinje,³ što potvrđuje njegovu humanost koja je do današnjih dana ostala sačuvana u obrazovanju i kulturi. Isto tako, smatra ga se velikim promotorom i zaslužnom osobom za procvat baroka u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.⁴ U ovom članku obrađena je Zakmardijeva ostavština koja je proizašla iz njegova filantropskog karaktera, što je ostavilo trag u kulturi, obrazovanju i umjetnosti Križevaca, Varaždina, Zagreba, ali i okolnih mjesta.

slavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 26. studenoga 1903., *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Knjiga 160. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički. 63. (Zagreb: [Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti], 1905), str. 55–115, na str. 92.

³ Horvat, »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, str. 58.

⁴ Vladimir Maleković, »Hrvatska pavlinska redozajednica i barok u Varaždinu«, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, broj 16–17 (Zagreb–Varaždin, 2006), str. 163–171, na str. 166.

¹ Ladislav Dobrica (autor izložbe i tekstova), *Ivan Zakmardi i njegovo naslijeđe. Izložba u povodu Dana arhiva 11. listopada 2010* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010), str. 5.

² Karlo Horvat, »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, čitao u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugo-

2. Zakmardijeva filantropska ostavština u Križevcima

Podatke o Zakmardijevim dobročinstvima nedvojbeno treba započeti sagledavanjem njegove suradnje s crkvenim redovima. Za razliku od Zagreba i Varaždina u kojima je surađivao s isusovcima, Zakmardi je u Križevcima surađivao s pavlinima. Inače, pavlini su red koji je u Hrvatskoj prisutan još od 13. stoljeća: u Dubici od, najvjerojatnije, 1244. godine, a nekoliko godina kasnije i u Remetama pored Zagreba.⁵ Pavlini su pridonosili razvitku školstva, pa su već 1503. godine u Lepoglavi otvorili prvu javnu gimnaziju u Hrvatskoj, a 1644. godine viši zavod za filozofiju i teologiju, koji je bio prvo učilište s pravom dodjele akademske titule. Zaslužni su i za osnivanje knjižnice u Lepoglavi, koja je bila najveća u tadašnjem Kraljevstvu.⁶ Naposlijetku, osim za otvaranje gimnazije u Križevcima, zaslužni su i za otvaranje gimnazije u Senju, kao i za, a nakon 1773. godine kada je ukinut isusovački red, preuzimanje isusovačke gimnazije u Požezi i Varaždinu.

Kao osoba koja je bila utjecajna u društvenim krugovima i u upravi Kraljevstva, Zakmardi je rodnom gradu, dakle Križevcima, želio pomoći da izađe iz krize nakon ratova s Osmanlijama. Uz to, dovodećenjem pavlinā iz Lepoglave, želio je da Križevci postanu prosvjetno središte pokrajine. Pavlinski samostan planirao je izgraditi u Donjem gradu te u njega smjestiti dvanaest pavlina koji bi otvorili školu, i to ne samo za pouku hrvatske, nego i za pouku, kako ističe povjesničarka umjetnosti Đurđica Cvitanović, »krajliške vlaške djece«.⁷ Da mu je to pošlo za rukom, potvrđuje postojanje današnje križevačke gimnazije koja nosi njegovo ime. U nastojanju da pavline dovede u Križevce, Zakmardi je 27. kolovoza 1665. godine osnovao zakladu i pred Čazmanskim kaptolom ishodio izdavanje isprave kojom je pavlinima darovao posjede u Križevcima i Dijankovcu, selu pored Križevaca.⁸ Pred istim kaptolom je kao izvršitelj oporuke svojega brata Jurja (Đure) sklopio i ugovor kojim je pavlinima za misne zaklade darovao i posjede Bogačevo te Sveti Petar Orehovec, što potvrđuju i kasnije

tužbe pavlinā jer su kao nasljednici tih posjeda tužili plemiće koji su, kako izvještava povjesničar Đuro Škvorc, »silom, zauzeli i prisvojili kestensku šumu u Sv. Petru Orehovcu«.⁹ No, Zakmardijeva kuća nije bila dovoljna za predviđenih dvanaest redovnika, zbog čega je Zakmardi početkom studenoga 1665. godine od Nikole Makara za 1.000 forinti kupio kuću u Križevcima.¹⁰

Tijekom kolovoza, točnije 11. kolovoza 1665. godine, Zakmardi je, a pred sućem Donjega grada Križevca i pred dvanaest zastupnika, pavlinskom redu ostavio očinsku kuću, zatim majur s ribnjakom izvan grada, potom vrt do potoka Vrtlin, kao i sve obiteljske oranice, livade, vinograde te šume u Križevačkoj županiji. Poglavari su mu se pritom obraćali kao *gospodnu priatelju y Patronu*,¹¹ što svjedoči o njegovu ugledu i filantropiji. Petnaestak dana kasnije, točnije 27. kolovoza, pavlinima je ostavio i posjed u Dijankovcu te posjede u selima kao što su, primjerice, Lemeš, Špiranec, Dropkovec, Vinarec, Vojnovec, Hižanovec, Bojnikovec, Šalamunovec i Obrež, a pavlini su zauzvrat nakon njegove smrti svaki dan služili tri tihe mise: za njega, za suprugu, za brata Jurja, za bratova sina Ivana i za Ivanovu suprugu Magdalenu.¹² Zakmardi je uskoro uspio dobiti dozvolu za to da se unutar gradskih zidina nalazi pavlinski samostan,¹³ čime su Križevci uz franjevački dobili i svoj drugi samostan. Namjeru Zakmardija i pavlinā o otvaranju škole u Križevcima potvrđuje i molba koju su pavlini uputili kralju Leopoldu I., u kojoj se, među ostalim, govori o potrebi za širenjem i jačanjem katoličke vjere, što će se najbolje moći realizirati tako da se, preuzimam taj dio pisma iz članka povjesničara Ivana Peklića, »otvore škole za poučavanje mladeži posebno u temeljima katoličke vjere, i da se održavaju satovi katekizma i propovjedi«.¹⁴

Jedan od razloga, premda ne presudan, zbog kojega se Zakmardi u tolikoj mjeri iskazao kao dobročinitelj, bio je i taj što, kako ističe povjesničar Karlo Horvat, nije

⁵ Ivan Peklić, »Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce«, *Croatica Christiana periodica: časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 19 (Zagreb, 1995), broj 35, str. 63–72, na str. 63–64.

⁶ Peklić, »Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce«, str. 64–65.

⁷ Đurđica Cvitanović, »Pavlinski samostan i crkva sv. Ane«, u: Žarko Domljan (glavni urednik), *Križevci. Grad i okolica* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993), str. 159–166, na str. 159.

⁸ Horvat, »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, str. 99.

⁹ Đuro Škvorc, »Župa Svetog Petra Apostola u Svetom Petru Orehovcu«, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* 7 (Križevci, 2005), str. 123–133, na str. 127.

¹⁰ Dobrica (autor izložbe i tekstova), *Ivan Zakmardi i njegovo naslijeđe. Izložba u povodu Dana arhiva 11. listopada 2010.*, str. 14–15.

¹¹ Isto, str. 14.

¹² Peklić, »Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce«, str. 68–69.

¹³ Peklić, »Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce«, str. 69. Vidi i: Tomislav Bogdanović, »Prilozi poznavanju obitelji i posjeda Nikole Makara«, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* 13 (Križevci, 2011), str. 27–40, na str. 31.

¹⁴ Peklić, »Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce«, str. 69.

imao djece, ali ni drugih nasljednika, jer mu je brat umro 1664. godine, a uskoro i bratov sin Ivan.¹⁵ Osim vjerskih, edukativnih i obiteljskih razloga, za gradnju samostana i crkve sv. Ane u Donjem gradu presudno je bilo i stanje bivšeg augustinskog, tada franjevačkog samostana, koji je bio u toliko lošem stanju da je u njega prilikom kiša bilo gotovo nemoguće ući. Osim toga, taj samostan se, kao i uostalom crkva sv. Križa, nalazio izvan utvrđenog dijela grada pa je mjesni župnik održavao mise izvan utvrđenog dijela grada zbog čega je dobivanje dozvole za gradnju samostana unutar zidina bilo izuzetno važno. Odabir pavlinā nametao se kao logičan. Budući da su oni bili jedini crkveni red koji je imao pravo na posjedovanje imetka¹⁶ kao i na pravo glasa u ugarskom i hrvatskom Saboru, poziv tom redu da se nastani u gradu bio je itekako očekivan. Pritom je, ponavljam, najvažnije bilo utemeljiti školu u kojoj bi se promicalo katoličanstvo. Prije preseljenja u grad, pavlini su bili smješteni u Dijankovcu, gdje je prvi prior bio Jakov Obostrenac, a zadaća njihova dovođenja bila je povjerena generalnom vikaru Martinu Borkoviću.¹⁷ Gradnja pavlinskog samostana i useljenje u njega nije bio jednostavan proces. Zakmardi je radove počeo izvoditi tijekom kolovoza 1665. godine nakon komunikacije s Pavlom Ivanovićem, generalom pavlina.¹⁸ Pavlinima je ostavio obiteljsku kuću, dvor u obliku kaštela u Dijankovcu i nekoliko posjeda na području Križevačke županije, gdje su pavlini bili smješteni prije nego što su se naselili u gradu. Time su dobili gotovo sve one posjede u Križevcima i okolici koje su braća Mihael, Juraj i Ivan Zakmardi stekli u razdoblju od 1627. do 1666. godine.¹⁹ O tome su izvijestili i pavlinski pisci, primjericice Ivan Kristolovec²⁰ i Nikola Benger.²¹ Zakmardija

je kao utemeljitelja pavlinskog samostana spomenuo i novinar, poliglot i kritičar Milan Bubanović.²² Dobiti dozvolu za dolazak pavlinā u grad bilo je vrlo teško ponajprije zato što su se franjevci bojali da će se pavlini baviti prošnjom, što nije bilo opravdano jer im je Zakmardi osigurao egzistenciju pri čemu im je otkupio i franjevački posjed u Majurcu.²³ Zakmardi naposljetku nije doživio dobivanje dozvole za boravak pavlinā u Križevcima, ali se s pravom smatra zaslužnim za njihovo dovođenje i za njihovo djelovanje u tom gradu.²⁴

Dozvolu za boravak u Križevcima pavlini su dobili 20. travnja 1667. godine od biskupa Petra Petretića,²⁵ dok su pravo na osnivanje četverogodišnje gimnazije dobili 1674. godine.²⁶ Dozvolu za rad škole dobili su tek 1675. godine od cara Leopolda I. nakon molbe Gradskog poglavarstva koje je križevačkoj mladeži željelo omogućiti školovanje.²⁷ Kao što sam već spomenuo, predviđeno je bilo da se u četiri razreda niže križevačke gimnazije obrazuju hrvatska, ali i, kako ističe povjesničar Hrvoje Petrić, »vlaška djeca«,²⁸ nakon čega su učenici, kao što pojašnjava Kristijan Herceg, »išli na više nauke u zagrebačku gimnaziju.«²⁹

Zakmardi je ostavio trag i u Crkvi sv. Križa, dakle u najpoznatijoj križevačkoj crkvi. Kao što izvještava konzervator, muzeolog i povjesničar Gjuro (Đuro) Szabo, njezin glavni oltar dao je »načiniti Ivan Zakmardi de Dijankovec iz finoga mramora za stolnu crkvu zagrebačku«, a kada su u njoj »uklonili stare oltare, dopremljen je ovaj u Križevac.«³⁰ Osim toga, Zakmardi je bio

iskoristi vrijeme mira, pa da u Križevcu osnuje samostan.«

²² Tanja Baran, »Vjerske teme usmenoknjiževnih i drugih zapisa Milana Bubanovića iz križevačkog kraja«, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 74/2 (Zagreb, 2019), str. 207–216, na str. 214.

²³ Cvitanović, »Pavlinski samostan i crkva sv. Ane«, str. 159.

²⁴ Horvat, »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, str. 103.

²⁵ Peklić, »Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce«, str. 69.

²⁶ Neven Budak, »Društveni i privredni razvoj Križevaca do sredine 19. stoljeća«, u: Žarko Domljan (glavni urednik), *Križevci. Grad i okolica* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993), str. 41–49, na str. 44.

²⁷ Peklić, »Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce«, str. 69.

²⁸ Hrvoje Petrić, »O katoličkoj obnovi i obrazovanju na području Senjske, Modruške i Zagrebačke biskupije u 17. stoljeću«, *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja* 4 (Koprivnica, 2005), broj 8, str. 147–166, na str. 155.

²⁹ Kristijan Herceg, »Obrazovanje pavlina u Hrvatskoj«, *Spectrum: ogleđi i prinosi studenata teologije* 42/1–4 (Zagreb, 2009), str. 30–36, na str. 36.

³⁰ Đ. [uro] Szabo, »Izvjestaj o radu zemaljskoga povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji u godini 1911.«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 12 (Zagreb, 1912), str. 201–259, na str. 242.

¹⁵ Horvat, »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, str. 98.

¹⁶ Josip Buturac, »Arhivi isusovačkih kolegija u Hrvatskoj«, *Bogoslovska smotra* 33/2 (Zagreb, 1963), str. 109–121, na str. 112.

¹⁷ Ivan Peklić, »Posjed Dijankovec od 14. do kraja 18. stoljeća«, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* 7 (Križevci, 2005), str. 105–112, na str. 109 i 111.

¹⁸ Horvat, »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, str. 98.

¹⁹ Peklić, »Posjed Dijankovec od 14. do kraja 18. stoljeća«, str. 109.

²⁰ Peklić, »Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce«, str. 68: »Osnivač križevačkog samostana je velmožni gospodin Ivan Zakmardy Diankovečki, onaj isti, koji je osnovao i ulimski samostan.«

²¹ Isto, str. 68: »Presvijetli i plemeniti Ivan Zakmardy Diankovečki, protunotar kraljevine Hrvatske i Slavonije te podžupan varaždinski nemajući potomstva, a obilujući zemaljskim dobrima, odluči, da u Križevcu kao u svojoj domaji u Hrvatskoj, jer su se Zakmardy ovamo doselili iz satmarske županije u Ugarskoj i udarili ondje svoje prebivalište, osnuje samostan na duhovno dobro grada i cijelog ovog kraja. [...] On je sam poticao i urgirao generala pavlinskog reda Pavla Ivanovića, da

jedan od onih križevačkih izaslanika koji su 31. prosinca 1631. godine od kralja Ferdinanda III. tražili da gradu potvrdi stare povlastice.³¹ U Zakmardijevo doba javlja se i ideja o ujedinjenju grada što je izazvalo strah ekonomski slabijih stanovnika Gornjega grada, koji su bili uvjereni da će biti zapostavljeni. Naime, Leopold I. želio je ujediniti Donji i Gornji grad pri čemu je taj plan, među ostalim, podrazumijevao i aktivnosti Zakmardija, ali do ujedinjenja nije došlo sve do polovice narednoga stoljeća.³²

3. Zakmardijeva filantropska ostavština u Varaždinu

Varaždin je također bio grad u kojem je Zakmardi ostavio dubok trag kao dobrotvor. U Zakmardijevo vrijeme taj je grad bio većinski naseljen njemačkim protestantskim stanovništvom. Istodobno, Varaždin je imao veliku želju za otvaranjem sveučilišta, no to je bilo teško ostvarivo, jer su za prosvjetu bili zaduženi isusovci, koji su se neprestano sukobljavali s većinskim njemačkim stanovništvom. Budući da je Zakmardi bio podžupan Varaždinske županije i budući da je u Varaždinu boravio puno vremena, odlučio je pomoći gradu u namjeri da osnuje sveučilište.³³ Njegovo djelovanje u Varaždinu obilježeno je suradnjom s isusovcima, koji su u gradu boravili od 1628. godine. Bili su smješteni u gradskoj župnoj crkvi i školi, u kojoj je prva školska godina počela 1636./1637. u dva razreda s 250 učenika. Sljedeće školske godine postoje već četiri razreda i 400 učenika, pri čemu se Zakmardi, kako bilježi Kristijan Herceg, »brinuo za sve materijalne potrebe.«³⁴ Kao početak djelovanja škole navodi se 12. prosinca 1659. godine, kada je Zakmardi, a u zamjenu za trećinu žita u svojoj varaždinskoj žitnici, zatim za trećinu vina i za daću od 30 forinti godišnje koju su mu plaćali varaždinski »slobodnjaci«, tražio uzdržavanje siromašnih učenika u isusovačkom samostanu.³⁵ Inače, pretpostavlja se

da je i Zakmardi tijekom svojega školovanja kod zagrebačkih isusovaca spadao među siromašnije učenike, što se može povezati s njegovom motivacijom za dobročinstva. Tijekom 1660. godine Zakmardi je svoja dobročinstva okrunio utemeljenjem sjemeništa u kojem će mladež biti odgajana za duhovne ili za svjetovne potrebe. Uskoro, točnije 26. svibnja 1661. godine, sjemenište je preselio u kuću koju je kupio od Ane Mraz, a koja je kupljena za Sjemenište siromašnih učenika, pjevača i glazbenika.³⁶ Za istu namjenu kupio je i susjednu kuću Suzane pl. Galčić. Nakon Zakmardijeve smrti, dakle 1667. godine, isusovci su obje kuće srušili i izgradili sjemenište. Današnja zgrada tako je bila omogućena Zakmardijevom inicijativom i zakladom pri čemu dodajem da je o zgradi i o njezinoj ulozi članak napisao povjesničar umjetnosti Petar Puhmajer.³⁷ Sjemenište je preuredio upravo Zakmardi, jer su isusovci, kako zapisuje Horvat, »bili veoma siromašni.«³⁸

Zakmardi je u Varaždinu osnovao i konvikt koji je bio namijenjen za osmoricu učenika. Nažalost, lokacija tog konvikta nije nam poznata. U nastojanju da osigura rad konvikta Zakmardi mu je u oporuci iz 1664. godine ostavio velik dio imanja. Osim toga, za zgradu konvikta osnovao je i zakladu, a darovao mu je i niz svojih te bratovih posjeda. Zakmardijeva oporuka i ostavština isusovcima su tako omogućili gradnju dvokatne zgrade koja se danas naziva *Zakmardijeva palača*, a nalazi se u Lončarićevoj ulici.³⁹ Nadalje, Zakmardi je 17. srpnja 1664. godine isusovačkom sjemeništu u Varaždinu ostavio svoje posjede u predgrađu Varaždina, zatim posjed u Trnovcu, vinograd u sv. Iliji, onda kmetove u Zeketinu, kao i sve posjede u Varaždinu. Tom sjemeništu je 1667. godine, a kao izvršitelj oporuke svojega brata, pred Čazmanskim kaptolom dodijelio posjed Jakopelec, Gornji Kalnik s dvorom, polovicu Brezovice, Dedine, Obrež, Ljubeščicu, dvor u Turnovcu, sjenokoše u Okragima ili Zlatošišću i dva jutra zemlje preko rijeke Drave. Sjemenište je zauzvrat bilo dužno uzdržavati sedmoricu učenika iz Križevaca.⁴⁰ Izuzev molitava i misa, isusovci su morali brinuti i za posjede darovane konviktu, pri čemu su prihode morali koristiti za siromašne učenike. Rođaci braće Zakmardi imali su pravo raspola-

³¹ Dobrica (autor izložbe i tekstova), *Ivan Zakmardi i njegovo naslijeđe. Izložba u povodu Dana arhiva 11. listopada 2010.*, str. 14.

³² Budak, »Društveni i privredni razvoj Križevaca do sredine 19. stoljeća«, str. 44.

³³ Mira Ilijanić, »Prilog istraživanju povijesti nastanka zgrade Fakulteta organizacije i informatike Varaždin«, *Zbornik radova [Fakulteta organizacije i informatike Varaždin Sveučilišta u Zagrebu]*, broj 1 (Varaždin, 1977), str. 295–309, na str. 300.

³⁴ Kristijan Herceg, »Isusovci u Hrvatskoj – obrazovanje i znanost«, *Spectrum: ogleđi i prinosi studenata teologije* 42/1–4 (Zagreb, 2009), str. 15–22, na str. 20.

³⁵ Horvat, »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, str. 92.

³⁶ Dobrica (autor izložbe i tekstova), *Ivan Zakmardi i njegovo naslijeđe. Izložba u povodu Dana arhiva 11. listopada 2010.*, str. 17.

³⁷ Petar Puhmajer, »Zgrada Zakmardijeva sjemeništa u Varaždinu – projekt, izgradnja, tipologija«, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, broj 54 (Zagreb, 2011), str. 151–160.

³⁸ Horvat, »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, str. 92.

³⁹ Ilijanić, »Prilog istraživanju povijesti nastanka zgrade Fakulteta organizacije i informatike Varaždin«, str. 300.

⁴⁰ Peklić, »Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce«, str. 67.

gati s pet zakladnih mjesta, dok su dva mjesta bila osigurana za učenike koje će preporučiti Gornji ili Donji Križevac. Ostalim mjestima raspolagali su isusovci, a šticienici su mogli odabrati bilo svjetovni, bilo duhovni smjer, a uz molitvu obaveza im je bila širiti katoličku vjeru. Isusovci su, ponavljam, novu zgradu za konvikt izgradili na mjestu kuće Ane Mraz i kuće Suzane pl. Galčić. Za tu zgradu poglavar isusovačke rezidencije Krsto Stadlmejer sklopio je 28. svibnja 1668. godine ugovor o gradnji sa zidarima Blažom i Jakovom Jančićem. Nova dvokatna zgrada sastojala se od blagovaonice, nadsvođene pivnice, prostorije za služinčad, pekare, smočnice, pivnice u prizemlju, prostorije za upravitelja konvikta, dvorane za učenje, sobe za magistra, velike spavaonice, sobe za bolesne pitomce i sobe za čuvanje instrumenata. Gradnja dvokatnice završena je 1669. godine. Ukinućem isusovačkog reda (1773.), zakladom upravlja Hrvatsko kraljevinsko vijeće, a konvikt se zatvara 1796. godine osnivanjem Kraljevinskog plemićkog konvikta. Posjedi su rasprodani, a novac je uložen u Plemićki konvikt, dok je zgrada služila u različite svrhe.⁴¹

Dakle, Zakmardijeva filantropska ostavština u Varaždinu samo je jedan od brojnih primjera Zakmardijevih dobročinstava za njegova života. No, Zakmardijeva dobročinstva uočavamo i nakon njegova života, budući da je gotovo čitav imetak ostavio crkvenim redovima, ponajprije isusovcima i pavlinima, koji su nastavili njegove filantropske ideje. Zakmardijevi posjedi koristili su se za financiranje darovitih studenata, pjevača ili svećenika. Zauzvrat, Zakmardi je od svećenstva tražio molitve za spokoj svoje duše i za spokoj duša svojih bližnjih, što je, prema mojem mišljenju, ipak bilo tek formalne naravi, a ne njegova primarna motivacija.

4. Zakmardijeva filantropska ostavština u Zagrebu

Na području grada Zagreba Zakmardi je u suradnji s isusovcima također ostavio veliki trag kao dobrotvor. Primjeri su podizanje novoga žrtvenika u crkvi sv. Marka koji je, kao što sam već spomenuo, kasnije preseljen u Križevce te izgradnja kapele sv. Ivana Krstitelja u kojoj je bio pokopan.⁴² Pritom dodajem da je za oltar u crkvi sv. Marka ostavio svoj mlin u Zagrebu i vinograd

u Ilici uz sjenokošu.⁴³ Takav postupak ne čudi zato što je bio isusovački učenik u Zagrebu. Gimnaziju u Zagrebu isusovci su otvorili 1607. godine, dok je Konvikt sv. Josipa, koji je bio namijenjen siromašnim učenicima, s radom započeo 1627. godine. Isusovcima je oporučno ostavio i posjede Rakovac, Dropkovec i Gregurovec, te 300 talira, koliko mu ih je, kako ističe Karlo Horvat, »dugovala obitelj Škrleževa«.⁴⁴ Kao izvršitelj oporuke brata Jurja, Konviktu je ostavio i kuriju Lug u okrugu kaštela Donje Stubice, zatim vinograd Kapelšćak te kmetove i gornjake u sućijama Stajnovac, Brdovec i Podgorje, koji su pripadali Susedgradu. Od dijela prihoda Konvikt je slao šticienike u Graz, Beč ili Sopron, a uvjeti za šticienike bili su istovjetni onima u Varaždinu jer je Zakmardi oba svoja zakladna očitovanja sastavio istoga dana: 4. veljače 1667. godine. Pritom izdvajam odredbu u kojoj stoji sljedeće: ako će šticienici biti pravnici, ne smiju se angažirati protiv Konvikta. Zagrebački samostan trebao je uzdržavati i jednog ili više pjevača iz siromašnih obitelji. Jedna od Zakmardijevih želja bila je i ta da sin njegova brata Jurja nakon što naslijedi kuću u Zagrebu, siromašnim učenicima dodijeli 1.000 rajnskih forinti. Međutim, kada je bratov sin Ivan umro, njegova supruga sporila se s isusovcima oko vlasništva nad kućom koju je nakon požara 1675. godine prodala Petru Prašinskom pa je ta kuća u isusovački posjed došla tek 1696. godine.

Zakmardi je pokopan u još jednom spomeniku svojega djelovanja: u zagrebačkoj kapeli sv. Ivana Krstitelja. Tu kapelu utemeljio je upravo Zakmardi. Ona je uklonjena krajem 19. stoljeća uslijed rekonstrukcije.⁴⁵ Osim toga, Zakmardi je 1651. godine za potrebe gradske škole sagradio i dvokatnicu na Gradecu.⁴⁶

Uz to, Zakmardija se, zajedno s Petrom Bošnjakom koji je također bio Križevčanin, povezuje s osnivanjem prve tiskare u Zagrebu. Zakmardijeva uloga pritom je bila posrednička, jer je Petar Bošnjak u svojoj oporuci odredio da se dio njegova imanja potroši na tiskaru pri čemu je Zakmardi isusovcima predao legat od 1.900 forinti kalničkog plemića i tajnika ugarskog palatina Franje Vesselenyja. Tim sredstvima kupljena je tiskara isusovačkog kolegija u Ljubljani koja je prenijeta u Zagreb gdje se nalazi već 1664. godine da bi 1694. godine bila predana povjesničaru, književniku i leksikografu Pavlu Ritteru Vitezoviću.

⁴³ Isto, str. 105–106.

⁴⁴ Isto, str. 104.

⁴⁵ Dobrica (autor izložbe i tekstova), *Ivan Zakmardi i njegovo naslijeđe. Izložba u povodu Dana arhiva 11. listopada 2010.*, str. 20.

⁴⁶ Neven Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku* (Zagreb: Leykam international, 2007), str. 93.

⁴¹ Dobrica (autor izložbe i tekstova), *Ivan Zakmardi i njegovo naslijeđe. Izložba u povodu Dana arhiva 11. listopada 2010.*, str. 17–18.

⁴² Horvat, »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, str. 104.

Današnja Zvezdarnica na Popovu tornju u zagrebačkoj Opatičkoj ulici također je jedan od spomenika Zakmardijeva djelovanja. Uz jugoistočno pročelje bedema prislonjena je prizemna zgrada s pultnim krovom usidrenim na zid tornja dok je u produžetku jugozapadnog pročelja tornja sagrađena jednokatna zgrada spremišta za hranu, čiji je graditelj 1651. godine bio upravo Zakmardi.⁴⁷ O tome svjedoči i spomen-ploča na ulazu bivše škole. To »Zakmardijevo spremište« jedan je od, kako zamjećuje arhitekt Silvije Novak, »rijetkih spomenika u Zagrebu sa sačuvanim pročeljima« iz 17. stoljeća.⁴⁸ Još jedan primjer brojnih dobročinstava koja je Zakmardi ostvario tijekom života odnosi se na to da je, a što doznajemo od Karla Horvata, 1648. godine, kada je u Hrvatskoj vladala velika glad, hranio »kod jezuita u Zagrebu svaki drugi dan tijekom više mjeseci stotinu siromaha.«⁴⁹

5. Preostala Zakmardijeva filantropska ostavština

Jedno od Zakmardijevih dobročinstava koje se također ističe, odnosi se na to da je pavlinima darovao posjed i kaštel Nikole Erdödyja u Olimju nedaleko od Sutle koji je kupio 19. studenoga 1658. godine za 12.000 forinti. To je učinio 24. listopada 1662. godine s nakanom da pavlini osnuju samostan koji će biti pod nadležnošću samostana u Lepoglavi. Pavlini su 1665. godine pored kaštela izgradili crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije. Dvanaest pavlina smještenih u samostanu zauzvrat je molilo za spas Zakmardijeve duše i za spas duše njegove supruge Ane Svirčić koja je tamo pokopana 1689. godine.⁵⁰ Tijekom 1675. godine na zapadnoj strani pavlinskog samostana zazidana je, naglašava Gjuro Szabo 1912. godine, »crkva, koja i sada postoji.«⁵¹ Svoje posjede pavlini su izgubili tije-

kom osmanlijskih osvajanja i od tada im je prijetilo uklanjanje reda ili spajanje s dominikancima. Ipak, uspjeli su steći neke nove posjede i osnovati nove samostane: 1627. godine u Sveticama pored Ozlja, a 1665. godine u Križevcima. Zato je važno da im je Zakmardi 1662. godine omogućio osnivanje samostana u Olimju.⁵²

Zakmardi je posjede ostavio i crkvi u Gradecu, dok je kapeli u Svetom Križu Začretju ostavio posjede u Puhakovcu. Posjede iz Dolanca pored Lovrenčine dao je pak župniku crkve Svetoga Lovre. Župniku u Svetom Petru Orehovcu Đuri Galeniću, darovao je dio posjeda u Bogačevu. Inače, prije smrti bio je primoran posuditi 1.000 dukata od Zagrebačkog kaptola,⁵³ a što, prema mojem sudu, ide u prilog njegovu filantropskom djelovanju iz najboljih namjera, a ne zbog, primjerice, stjecanja ugleda.

Naposlijetku, Zakmardi se navodi i kao jedan od nekolicine dobročinitelja koji su, kao i, primjerice, Negri (Labin), Turini (Krk), Balbi (Zadar), Dujmičić i Ivanić (Hvar), Capogrosso (Split), Tudišević (Dubrovnik) te Bastela (Zagreb), financirali glazbenike. Naime, plaćao je notne izdavače i izvođenje novih djela.⁵⁴

6. Zaključak

Ivan Zakmardi zasigurno je jedna od najznačajnijih ličnosti hrvatske povijesti 17. stoljeća. O njegovu požrtvovnom djelovanju u političkoj službi može se promišljati i pisati iz raznih aspekata, a o njegovu uspjehu i predanosti svjedoči *Škrinja privilegija*. No, u ovom se članku nisam usmjerio na Zakmardijevo političko djelovanje i na kulturnu ostavštinu, već na ostavštinu koja je proizašla iz njegova filantropskog karaktera. Svoja dobročinstva Zakmardi je ostvarivao u suradnji sa crkvenim redovima, posebice s pavlinima i isusovcima. Tim dobročinstvima pomogao je brojnim generacijama učenika, ali i promovirao obrazovanje u tadašnjem Kraljevstvu.

U članku sam ponudio kratak pregled Zakmardijeve ostavštine u Križevcima, Varaždinu, Zagrebu i u nekim drugim mjestima. U Križevce, svoj rodni grad, Zakmardi je doveo pavline. Zaslužan je za osnivanje škole, a

⁴⁷ Gj.[uro] Szabo, »Zagrebačke građevine XVII. stoljeća«, *Narodna starina* 4/10 (Zagreb, 1925), str. 27–45, na str. 44: »Glavna je samostanska zgrada [reda klarisa] bila nepravilan četverokut, a dogradnja se primakla do Popovog tornja, gdje je istodobno Ivan Zakmardi sagradio zgradu za školu.«

⁴⁸ Silvije Novak, »Prezentacija spomeničkog kompleksa u Opatičkoj ulici br. 22 u Zagrebu«, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, broj 26 (Zagreb, 1983), str. 173b–177b, na str. 177b.

⁴⁹ Horvat, »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, str. 92.

⁵⁰ Dobrica (autor izložbe i tekstova), *Ivan Zakmardi i njegovo naslijeđe. Izložba u povodu Dana arhiva 11. listopada 2010*, str. 14. Vidi i: Ivan Huzjak, »O počecima svetišta Majke Božje Žalosne u Koruškoj«, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* 13 (Križevci, 2011), str. 45–48, na str. 45.

⁵¹ Szabo, »Izvještaj o radu zemaljskoga povjerenstva za očuvanje

umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji u godini 1911.«, str. 238.

⁵² Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*, str. 91.

⁵³ Horvat, »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, str. 107.

⁵⁴ Marta Gourska, »Hrvatska glazbena umjetnost te njezin razvoj kroz stoljeća«, *Libellarium: journal for the research of writing, books, and cultural heritage institutions* 10/2 (2017) Dostupno na: <http://www.libellarium.org/index.php/libellarium/article/view/320/447> (pristup 2. kolovoza 2019. godine).

bio je angažiran i pri ujedinjenju Donjega i Gornjega Križevca u jedinstvenu cjelinu. Oltar koji je bio izrađen za crkvu sv. Marka u Zagrebu prebacio je u križevačku crkvu sv. Križa. U Varaždinu je ostavio konvikt kao i zakladu, čime je brojnoj siromašnoj djeci omogućio školovanje. U Zagrebu je izgradio kapelu sv. Ivana Krstitelja u kojoj je i sahranjen. Istom gradu darovao je i konvikt, a posredno je zaslužan i za uspostavu prve tiskare kao i za »Zakmardijevo spremište«. Svoje posjede ostavio je i manjim crkvama, a zaslužan je i za egzistenciju pavlinskog samostana u Olimju.

7. Popis citirane literature

- Baran, Tanja. 2019. »Vjerske teme usmenoknjiževnih i drugih zapisa Milana Bubanovića iz križevačkog kraja«, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 74/2 (Zagreb, 2019), str. 207–216.
- Bogdanović, Tomislav. 2011. »Prilozi poznavanju obitelji i posjeda Nikole Makara«, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* 13 (Križevci, 2011), str. 27–40.
- Budak, Neven. 1993. »Društveni i privredni razvoj Križevaca do sredine 19. stoljeća«, u: Žarko Domljan (glavni urednik), *Križevci. Grad i okolica* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993), str. 41–49.
- Budak, Neven. 2007. *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku* (Zagreb: Leykam international, 2007).
- Buturac, Josip. 1963. »Arhivi isusovačkih kolegija u Hrvatskoj«, *Bogoslovska smotra* 33/2 (Zagreb, 1963), str. 109–121.
- Cvitanović, Đurđica. 1993. »Pavlinski samostan i crkva sv. Ane«, u: Žarko Domljan (glavni urednik), *Križevci. Grad i okolica* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993), str. 159–166.
- Dobrica, Ladislav (autor izložbe i tekstova). 2010. *Ivan Zakmardi i njegovo naslijeđe. Izložba u povodu Dana arhiva 11. listopada 2010* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010).
- Gourska, Marta. 2017. »Hrvatska glazbena umjetnost te njezin razvoj kroz stoljeća«, *Libellarium: journal for the research of writing, books, and cultural heritage institutions* 10/2 (2017). Dostupno na: <http://www.libellarium.org/index.php/libellarium/article/view/320/447> (pristup 2. kolovoza 2019. godine).
- Herceg, Kristijan. 2009. »Isusovci u Hrvatskoj – obrazovanje i znanost«, *Spectrum: ogledi i prinosi studenata teologije* 42/1–4 (Zagreb, 2009), str. 15–22.
- Herceg, Kristijan. 2009. »Obrazovanje pavlina u Hrvatskoj«, *Spectrum: ogledi i prinosi studenata teologije* 42/1–4 (Zagreb, 2009), str. 30–36.
- Horvat, Karlo. 1905. »Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga«, čitao u sjednici historičko-filološkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 26. studenoga 1903., *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Knjiga 160. Razredi historičko-filološki i filozofičko-juridički. 63. (Zagreb: [Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti], 1905), str. 55–115.
- Huzjak, Ivan. 2011. »O počecima svetišta Majke Božje Žalosne u Kuruškoj«, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* 13 (Križevci, 2011), str. 45–48.
- Ilijanić, Mira. 1977. »Prilog istraživanju povijesti nastanka zgrade Fakulteta organizacije i informatike Varaždin«, *Zbornik radova [Fakulteta organizacije i informatike Varaždin Sveučilišta u Zagrebu]*, broj 1 (Varaždin, 1977), str. 295–309.
- Maleković, Vladimir. 2006. »Hrvatska pavlinska redozajednica i barok u Varaždinu«, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, broj 16–17 (Zagreb–Varaždin, 2006), str. 163–171.
- Novak, Silvije. 1983. »Prezentacija spomeničkog kompleksa u Opatičkoj ulici br. 22 u Zagrebu«, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, broj 26 (Zagreb, 1983), str. 173b–177b.
- Peklić, Ivan. 1995. »Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce«, *Croatica Christiana periodica: časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 19 (Zagreb, 1995), broj 35, str. 63–72.
- Peklić, Ivan. 2005. »Posjed Dijankovec od 14. do kraja 18. stoljeća«, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* 7 (Križevci, 2005), str. 105–112.
- Petrić, Hrvoje. 2005. »O katoličkoj obnovi i obrazovanju na području Senjske, Modruške i Zagrebačke biskupije u 17. stoljeću«, *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja* 4 (Koprivnica, 2005), broj 8, str. 147–166.
- Puhmajer, Petar. 2011. »Zgrada Zakmardijeva sjemeništa u Varaždinu – projekt, izgradnja, tipologija«, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, broj 54 (Zagreb, 2011), str. 151–160.
- Szabo, Đ.[uro]. 1912. »Izvjestaj o radu zemaljskoga povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji u godini 1911.«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 12 (Zagreb, 1912), str. 201–259.

Szabo, Gj.[uro]. 1925. »Zagrebačke građevine XVII. stoljeća«, *Narodna starina* 4/10 (Zagreb, 1925), str. 27–45.

Škvorc, Đuro. 2005. »Župa Svetog Petra Apostola u Svetom Petru Orehovcu«, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* 7 (Križevci, 2005), str. 123–133.

Ivan Zakmardi, a Gentleman Friend and Patron of Križevci: the Philanthropic Heritage in Northwest Croatia

Summary

Ivan Zakmardi Dijankovečki (around 1600–1667) has been unjustly overlooked in historiography, as well as in his birthplace. He was distinguished as one of the influential individuals in the Croatian history of the 17th century by leaving a strong mark on politics and culture of today's northwest Croatia. Although in historiography he was most often referred to as a prothonotary, his benefactions, which helped the development of school education, educational institutions, and culture, are important as well.

This article portrays the heritage that emerged from Zakmardi's philanthropic character. In fact, Zakmardi brought Paulines to Križevci, with whom he then founded a school. In Varaždin, he cooperated with Jesuits to found a seminary, a monastery and an endowment. In Zagreb, he erected an altar in St. Mark's Church, which was later moved to Križevci. Also, for the needs of the old town school in Zagreb, he erected a two-storey building in Gradec, as well as a food storage building, which is a part of today's Observatory. Finally, in an effort to support their activities, he donated numerous estates and money to Paulines in Križevci and Jesuits in Varaždin and Zagreb. He also helped the Paulines in Olimje, which led to the establishment of a Pauline monastery in that town. Due to his benefactions, Zakmardi stands out as a supporter of upbringing, education, and culture.

Keywords: Ivan Zakmardi, philanthropy, Križevci, Varaždin, Zagreb